JULKISASIAMIEHEN RATKAISUEHDOTUS
ANTONIO TIZZANO
20 päivänä syyskuuta 2001 [1]

1. Onko matkatoimisto, joka myy matkapakettia, vastuussa myös aineettomasta vahingosta, joka matkailijalle aiheutuu menetetystä lomanautinnosta, jos se ei täytä sopimusta tai täyttää sen virheellisesti?

Landesgericht Linz (Itävalta) on saattanut 6.4.2000 tekemällään päätöksellä yhteisöjen tuomioistuimen käsiteltäväksi EY 234 artiklan nojalla tämän matkapaketeista, pakettilomista ja pakettikiertomatkoista 13 päivänä kesäkuuta 1990 annetun neuvoston direktiivin 90/314/ETY (jäljempänä direktiivi 90/314/ETY tai direktiivi) [2] 5 artiklan 2 kohdan tulkintaa koskevan ennakkoratkaisukysymyksen.

1 — Alkuperäinen kieli: italia.

2 — EYVL L 158, s. 59.

Asiaa koskevat oikeussäännöt

Yhteisön lainsäädäntö

2. On tunnettua, että direktiivi 90/314/ETY kuuluu laajahkoon kuluttajansuojapolitiikan asiayhteyteen, joka viimeksi kuluneiden vuosikymmenten aikana on kehittynyt merkittävästi sekä jäsenvaltioissa että myös koko yhteisön tasolla. Aluksi kuluttajansuojaan liittyvistä yhteisön toimista säädettiin EY:n perustamissopimuksen 100 artiklan (josta on tullut EY 94 artikla) nojalla hajanaisin ja satunnaisin säännöksin, ja ne on sittemmin, ensin vuoden 1986 Euroopan yhtenäisasiakirjassa ja sen jälkeen vuoden 1992 Maastrichtin sopimuksessa, nimenomaisesti mainittu perustamissopimuksen 100 a artiklassa (josta on muutettuna tullut EY 95 artikla), joka oli sopivampi oikeusperusta tälle aihepiirille, ja lopulta kuluttajansuojasta tuli perustamissopimuksen 129 a artiklalla (josta on muutettuna tullut EY 153 artikla) itsenäinen yhteisön politiikka. Vähitellen on hyväksytty lukuisia merkittäviä direktiivejä, joissa kuluttajansuojan vaatimukset on välittömästi otettu huomioon ja joissa ne on liitetty sisämarkkinoiden toteuttamisen ja jäsenvaltioiden välillä asteittain etenevän tavaroiden ja

henkilöiden vapaan liikkuvuuden kehitykseen. Näissä direktiiveissä on kiinnitetty erityistä huomiota niihin yksityiskohtiin, joiden kulloisessakin tilanteessa on katsottu edellyttävän yhteisön lainsäädäntöä, varsinkin sopimusoikeuden ja korvausvastuun alalla. [3]

3. Myös direktiivi 90/314/ETY on annettu Euroopan talousyhteisön perustamissopimuksen 100 a artiklan nojalla, se liittyy selkeästi samaan asiayhteyteen [4] ja koskee erityisesti alaa, joka on sisämarkkinoiden toteuttamisen "olennainen osa" (ensimmäinen perustelukappale), kun otetaan huomioon matkailun kasvava merkitys jäsenvaltioiden talouselämässä. Erityisesti direktiivin perusteluissa todetaan, että matkapaketteja, pakettilomia ja pakettikiertomatkoja (jäljempänä matkapaketit) koskevissa jäsenvaltioiden kansallisissa laeissa on eroavaisuuksia ja että kansalliset käytännöt poikkeavat tällä alalla huomattavasti toisistaan, mikä on esteenä matkapaketteihin liittyvien palvelujen tarjoamisen vapaudelle ja vääristää eri jäsenvaltioissa toimivien matkanjärjestäjien välistä kilpailua (toinen perustelukappale). Samalla direktiivillä edistetään, kuten kolmannessa perustelukappaleessa todetaan, myös mahdollisuutta tarjota "yhteisön kuluttajille vertailukelpoisista ehdoista saatavan hyödyn näiden ostaessa matkapaketin missä tahansa jäsenvaltiossa". Lisäksi myös yhteisöjen tuomioistuimen oikeuskäytännössä vahvistetaan se, että kuluttajansuoja on direktiivissä otettu huomioon säännöksin, joilla pyritään yksilön suojelemiseen. Asiassa Dillenkofer annetussa tuomiossa yhteisöjen tuomioistuin on huomauttanut, "yhtäältä, että direktiivin perustelukappaleissa todetaan useaan kertaan tarkoitus suojella kuluttajia ja toisaalta se, ettei se seikka että direktiivillä tavoitellaan muitakin päämääriä [palveluiden vapaa tarjoaminen ja vapaa kilpailu] sulje pois sitä, että sen säännöksillä pyritään myös suojelemaan kuluttajia. Perustamissopimuksen 100 a artiklan 3 kohdan mukaan komissio perustaa kyseisessä artiklassa tarkoitetut muun muassa kuluttajansuojaa koskevat ehdotuksensa suojelun korkeaan tasoon". [5]

3 — Esittämättä tässä täydellistä luetteloa mainitsen hyvin tunnetun, tuotevastuuta koskevien jäsenvaltioiden lakien, asetusten ja hallinnollisten määräysten lähentämisestä 25 päivänä heinäkuuta 1985 annetun neuvoston direktiivin 85/374/ETY (EYVL L 120, s. 29) ohella (jäljempänä direktiivi 85/374/ETY), jota käsittelen laajemmin jäljempänä, erityisesti seuraavat direktiivit: muualla kuin elinkeinonharjoittajan toimitiloissa neuvoteltuja sopimuksia koskevasta kuluttajansuojasta 20 päivänä joulukuuta 1985 annettu neuvoston direktiivi 85/577/ETY (EYVL L 372, s. 31); kulutusluottoja koskevien jäsenvaltioiden lakien, asetusten ja hallinnollisten määräysten lähentämisestä 22 päivänä joulukuuta 1986 annettu neuvoston direktiivi 87/102/ETY (EYVL L 42, s. 48), jota on viimeksi muutettu direktiivillä 98/7/EY (EYVL L 101, s. 17); kuluttajasopimusten kohtuuttomista ehdoista 5 päivänä huhtikuuta 1993 annettu neuvoston direktiivi 93/13/ETY (EYVL L 95, p. 29); ostajien suojaamisesta kiinteistöjen osa-aikaisen käyttöoikeuden ostosopimuksen tiettyihin osiin nähden 26 päivänä lokakuuta annettu Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 94/47/EY (EYVL L 280, s. 83); kuluttajansuojasta etäsopimuksissa 20 päivänä toukokuuta 1997 annettu Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 97/7/EY (EYVL L 144, s. 19); kulutustavaroiden kauppaa ja niihin liittyviä takuita koskevista tietyistä seikoista 25 päivänä toukokuuta 1999 annettu Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 1999/44/EY (EYVL L 171, s. 12).

4 — Ks. erityisesti johdanto-osan neljäs, viides ja kuudes perustelukappale, joissa viitataan neuvoston 19 päivänä toukokuuta antamaan päätöslauselmaan Euroopan talousyhteisön toisesta toimintaohjelmasta kuluttajansuojaa ja kuluttajavalistusta koskevaksi politiikaksi (EYVL C 165, s. 24); neuvoston 10 päivänä huhtikuuta 1984 antamaan päätöslauselmaan yhteisön matkailupolitiikasta (EYVL C 115, s. 1); komission neuvostolle antamaan tiedonantoon "Uusi kuluttajapoliittinen aloite", joka hyväksyttiin neuvoston päätöslauselmalla 6 päivänä toukokuuta 1986 (EYVL C 118, s. 28).

5 — Yhdistetyt asiat C-178/94, C-179/94, C-188/94, C-189/94 ja C-190/94, tuomio 8.10.1996 (Kok. 1996, s. I-4845, 39 kohta) ja asiaan liittyvä julkisasiamies Tesauron ratkaisuehdotus, 13 kohta.

4. Edellä esitettyjen tavoitteiden saavuttamiseksi direktiivissä säädetään "yhteiset vähimmäissäännökset", joilla pyritään antamaan matkapakettitoiminnalle yhteisön tason ulottuvuus (seitsemäs perustelukappale) ja jotka koskevat erityisesti kuluttajavalistusta, matkapaketteja koskevaa lainsäädäntöä, erityisesti matkapakettien sisältöä, tarjoamista ja toteuttamista jäsenvaltioissa ja kuluttajille tarjottavia vakuuksia matkanjärjestäjän maksukyvyttömyyden varalta. Erityisesti sopimusvastuun osalta täsmennetään, että matkanjärjestäjän, kuluttajan ja palveluntarjoajan välille syntyvässä kolmikantaisessa suhteessa ensiksi mainitut ovat pääsääntöisesti ainoina korvausvastuussa vahingosta, joka kuluttajalle aiheutuu sopimuksen puutteellisesta tai virheellisestä täyttämisestä.

5. Käsittelen seuraavaksi direktiivin yksittäisiä säädöksiä ja ennen kaikkea huomautan, että 1 artiklassa todetaan direktiivin tavoitteet ja täsmennetään, että direktiivin "tarkoituksena on lähentää toisiinsa jäsenvaltioiden lakeja, asetuksia ja hallinnollisia määräyksiä, joita sovelletaan yhteisön alueella myytäviin tai myytäväksi tarjottaviin matkapaketteihin, mukaan lukien pakettilomat ja pakettikiertomatkat" (1 artikla).

6. Esillä olevan asian kannalta merkittävin säädös on direktiivin 5 artikla, jossa säädetään seuraavaa:

"1. Jäsenvaltioiden on toteutettava tarpeelliset toimenpiteet sen varmistamiseksi, että sopimuksen osapuolena oleva matkanjärjestäjä tai välittäjä vastaa suhteessa kuluttajaan sopimuksen mukaisten velvoitteiden asianmukaisesta täyttämisestä siitä riippumatta, kuuluuko niiden täyttäminen järjestäjälle, välittäjälle tai muulle palvelun suorittajalle, edellä sanotun kuitenkaan rajoittamatta matkanjärjestäjän tai välittäjän oikeutta vaatia korvausta muilta palvelun suorittajilta.

2. Jäsenvaltioiden on toteutettava tarpeelliset toimenpiteet sen varmistamiseksi, että matkanjärjestäjä tai välittäjä vastaa suhteessa kuluttajaan sopimuksen puutteellisesta tai virheellisestä täyttämisestä aiheutuvasta vahingosta, paitsi jos sopimuksen puutteellinen tai virheellinen täyttäminen ei johdu heidän tai muun palvelun suorittajan virheestä, siksi, että:

— sopimuksen täyttämisessä ilmenevät puutteet johtuvat kuluttajasta

— nämä puutteet johtuvat kolmannesta osapuolesta, jolla ei ole yhteyttä sovit-

tujen palvelujen suorittamiseen, ja ne ovat ennalta-arvaamattomia eikä niitä voi välttää

— puutteet johtuvat 4 artiklan 6 kohdan toisen alakohdan ii alakohdassa tarkoitetusta ylivoimaisesta esteestä taikka sellaisesta tapahtumasta, jota matkanjärjestäjä tai välittäjä tai palvelun suorittaja ei ole asianmukaista huolellisuutta noudattamalla voinut ennakoida tai estää.

Edellä 1 alakohdan 2 ja 3 luetelmakohdassa tarkoitetuissa tapauksissa matkanjärjestäjän tai välittäjän on viivytyksettä avustettava kuluttajaa, joka on vaikeuksissa.

Jäsenvaltiot voivat sallia matkapakettiin sisältyvien palvelujen saamatta jäämisestä ja niiden virheellisestä suorittamisesta aiheutuvaa vahinkoa koskevan korvausvastuun rajoittamisen eri palveluihin sovellettavien kansainvälisten sopimusten mukaisesti.

Jos matkapakettiin sisältyvien palvelujen saamatta jäämisestä tai niiden virheellisestä suorittamisesta aiheutuu muuta vahinkoa kuin henkilövahinko, jäsenvaltiot voivat sallia korvausvastuun rajoittamisen sopimusehdolla. Vastuunrajoitus ei saa olla kohtuuton.

3. Edellä 1 ja 2 kohdan säännöksistä ei saa poiketa sopimuksella, sanotun kuitenkaan rajoittamatta 2 kohdan 4 alakohdan soveltamista.

4. Kuluttajan on mahdollisimman pian ilmoitettava sopimuksen täyttämisessä paikalla havaitsemistaan puutteista kyseisten palvelujen suorittajalle sekä matkanjärjestäjälle tai välittäjälle kirjallisesti tai muulla sopivalla tavalla. Tästä velvollisuudesta on mainittava sopimuksessa selkeästi ja nimenomaisesti."

7. Direktiivin 8 artiklassa säädetään lisäksi seuraavaa:

"Jäsenvaltiot voivat antaa ja pitää voimassa säännöksiä, jotka antavat kuluttajalle tehokkaampaa suojaa tässä direktiivissä tarkoitettujen kysymysten osalta."

8. Lopuksi huomautan, että jäsenvaltioiden oli saatettava voimaan direktiivin noudattamisen edellyttämät toimenpiteet viimeistään 31.12.1992 (9 artikla).

Itävallan lainsäädäntö

9. Direktiivi 90/314/ETY on Itävallan lainsäädännössä pantu täytäntöön useilla säännöksillä, joista esillä olevan asian osalta on erityisesti huomattava vuoden 1993 Konsumentenschutzgesetzin (KSchG, kuluttajansuojalaki) 31 b—31 f §.[6] Näissä säännöksissä, joilla säädetään tämän alan toimijoiden vastuusta, ei säädetä oikeudesta saada korvausta aineettomasta vahingosta menetetyn lomanautinnon tai vastaavan seikan perusteella.

10. Ennakkoratkaisupyynnön esittäneen tuomioistuimen ja Itävallan hallituksen esittämistä kirjallisista huomautuksista käy ilmi, että lain tulkinnassa on erilaisia näkemyksiä siitä, voidaanko tapauksissa, joista edellä mainitussa laissa ei nimenomaisesti säädetä, maksaa korvausta aineettomasta vahingosta yleisten tulkintasääntöjen perusteella. Sen sijaan Oberster Gerichtshofin (Itävallan korkein oikeus) oikeuskäytännössä yksiselitteisesti katsotaan, että aineettomasta vahingosta on maksettava korvausta vain silloin, kun asiasta on nimenomaan säädetty laissa (kuten kivusta ja särystä maksettavasta korvauksesta (pretium doloris) säädetään Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuchin (ABGB, Itävallan siviililaki) 1325 §:ssä); eikä eräistä yksittäisistä poikkeuksista (esimerkiksi ruumiilliset vammat, vapaudenriisto, seksuaalirikoksen uhriksi joutuminen jne.) voida päätellä sellaista yleistä tulkintasääntöä, johon menetetystä lomanautinnosta aiheutuneen aineettoman vahingon korvaus voisi perustua. Lisäksi, koska lomilla ja vapaa-ajalla ei ole rahassa mitattavaa arvoa, menetetty lomanautinto ei aiheuta asianomaiselle omaisuuden menetystä eikä siitä aiheutuva vahinko kuitenkaan antaisi aihetta rahalliseen korvaukseen. Toisaalta koska edellä mainitussa säännöksessä, jolla direktiivi 90/314/ETY on pantu täytäntöön, ei suljeta pois mahdollisuutta lomanautinnon menetyksestä aiheutuvan aineettoman vahingon korvaukseen, mutta siitä ei myöskään nimenomaisesti säädetä, Oberster Gerichthof katsoo, että Itävallan lainsäädännössä ei säädetä mahdollisuudesta saada korvausta tällaisesta vahingosta.[7]

Tosiseikat ja ennakkoratkaisukysymys

11. Kansallisessa tuomioistuimessa vireillä olevassa asiassa kantajana olevan nuoren

6 — BGBl. 1993/247.

7 — Ks. tuomiot Ob 592/88, (JBl. 1988, 779); 3 Ob 544/88 (SZ 62/77).

Simone Leitnerin perhe varasi itävaltalaisen matkatoimiston Kuonin kautta vastaajalta, TUI Deutschland GmbH & Co. KG:ltä (jäljempänä TUI), pakettimatkan (ns. all inclusive) ajanjaksolle 4.—18.7.1997 "Club Robinson Pamfiliyassa" (jäljempänä Club Robinson), joka sijaitsee Sidessä Turkissa.

12. Leitnerin perhe saapui lomakohteeseen 4.7.1997 ja oleskeli tämän jälkeen Club Robinsonin tiloissa sekä ruokaili yksinomaan siellä. Noin kahdeksan päivän kuluttua loman alkamisesta kantajassa voitiin havaita Club Robinsonin tiloissa tarjotuista elintarvikkeista johtuvan salmonellamyrkytyksen oireita. Sairaus, jonka oireita olivat useita päiviä kestänyt yli 40 asteen kuume, voimattomuus, ripuli, oksentelu sekä pelkotilat, jatkui vielä matkan päätyttyä 18.7., ja siihen sairastui useita muitakin Club Robinsonissa lomaa viettäneitä henkilöitä. Vanhempien täytyi hoitaa sairastunutta tytärtään loman loppuajan.

13. Muutamaa viikkoa loman loppumisen jälkeen asianosaiset lähettivät TUI:lle reklamaatiokirjeen, johon ei vastattu. Simone Leitner nosti 17.7.1998 asiassa kanteen ja vaati TUI:ltä muun muassa 25 000 Itävallan šhillingin (ATS) suuruista vahingonkorvausta. Tähän summaan, joka oli määritelty asiasta hankitun asiantuntijalausunnon perusteella, sisältyi kivusta ja särystä vaaditun korvauksen (Schmerzensgeld tai pretium doloris) lisäksi myös korvaus lomanautinnon menettämisestä aiheutuneesta aineettomasta vahingosta.

14. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin katsoi ABGB:n 1325 §:n nojalla, että kantajalla oli oikeus saada vahingonkorvausta kivusta ja särystä 13 000 ATS. Aineettoman vahingon korvaamista koskeva vaatimus sen sijaan hylättiin, koska Oberster Gerichtshofin oikeuskäytännön mukaisesti, jonka olen edellä kuvannut (ks. 10 kohta), tällaisista vahingoista voidaan maksaa korvausta vain silloin, kun siitä nimenomaisesti säädetään lailla, eikä näin esillä olevassa asiassa ole.

15. Kantaja valitti päätöksestä Landesgericht Linziin. Landesgericht katsoi, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin oli tulkinnut kansallista oikeuskäytäntöä perustellusti, mutta epäili kuitenkin, että direktiivin 90/314/ETY 5 artiklan soveltaminen saattaisi johtaa toisenlaiseen ratkaisuun. Ennakkoratkaisupyynnön esittänyt tuomioistuin toteaa, että direktiivin 5 artiklan 2 kohdan 4 alakohdassa säädetty mahdollisuus rajoittaa muiden kuin henkilövahinkojen korvausvastuuta sopimusehdolla, mikäli vastuunrajoitus ei ole kohtuuton, saattaisi antaa aihetta siihen johtopäätökseen, että direktiivissä säädetään periaatteessa matkanjärjestäjien korvausvastuusta myös mahdollisen aineettoman vahingon osalta.

16. Landesgerichtin mukaan tätä epäilystä tukee myös kansallisten lainsäädäntöjen vertailuun liittyvä peruste. Se huomauttaa, että Saksan liittotasavallassa Bürgerliches Gesetzbuchin (BGB, Saksan siviililaki) 253 §:n soveltaminen yhdessä 651 f §:n 2 momentin kanssa mahdollistaa aineettoman vahingon korvaamisen siinä tapauksessa, että matka on epäonnistunut täysin tai siinä on ollut huomattavia puutteita. Se, että ainakin kahdessa Euroopan unionin jäsenvaltiossa matkanjärjestäjien korvausvastuu on eritasoinen, ei sovellu direktiivin 90/314/ETY kahteen edellä mainittuun tavoitteeseen, toisaalta jäsenvaltioiden lainsäädäntöjen erojen poistamiseen, jotta palveluiden vapaan tarjoamisen esteitä ja kilpailun vääristymistä voitaisiin välttää, ja toisaalta kuluttajansuojan yhdenmukaisen tason takaamiseen. Direktiivin soveltamisalaa koskeva kysymys on sen vuoksi ratkaistava.

17. Vaikka direktiivissä säädettäisiin aineettoman vahingon korvaamisesta, siitä ei voisi seurata velvoitteita matkatoimistolle, koska yhteisön oikeuskäytännössä direktiiveillä ei voi olla horisontaalista välitöntä vaikutusta. Tästä huolimatta kansallinen tuomioistuin saattaisi olla velvollinen tulkitsemaan kansallista lainsäädäntöä yhteisön oikeuden mukaisesti. Tässä Landesgericht viittaa erityisesti yhteisöjen tuomioistuimen tuomioon asiassa Silhouette, jossa todetaan, että direktiivillä ei sinänsä voida asettaa velvoitteita yksityiselle oikeussubjektille ja siihen ei siis voida vedota tällaista henkilöä vastaan. Kansallisen tuomioistuimen on kuitenkin tulkittava kansallista lainsäädäntöä mahdollisimman pitkälle direktiivin sanamuodon ja tarkoituksen mukaisesti. [8]

18. Koska Landesgericht katsoi, että esillä olevan direktiivin tulkinta oli välttämätön tässä tuomioistuimessa vireillä olevan asian ratkaisemiseksi, se esitti Euroopan yhteisöjen tuomioistuimelle EY 234 artiklan nojalla seuraavan ennakkoratkaisukysymyksen:

"Onko matkapaketeista, pakettilomista ja pakettikiertomatkoista 13 päivänä kesäkuuta 1990 annetun neuvoston direktiivin 90/314/ETY 5 artiklaa tulkittava siten, että siinä lähtökohtaisesti annetaan oikeus saada korvausta aineettomasta vahingosta?"

Oikeustapauksen arviointi

Johdanto

19. Asian ennakkoratkaisumenettelyssä kansallisessa tuomioistuimessa vireillä ole-

8 — Asia C-355/96, Silhouette International Schmied, tuomio 16.7.1998 (Kok. 1998, s. I-4799, 36 kohta).

van asian osapuolten lisäksi huomautuksia ovat esittäneet Itävallan, Belgian, Suomen ja Ranskan hallitukset sekä komissio. Näistä huomautuksista ilmenee kaksi erilaista kantaa: kantaja, Belgian hallitus ja komissio perustavat kantansa direktiivin 90/314/ETY tarkoitukseen ja sanamuotoon ja katsovat, että 5 artiklaa on tulkittava siten, että siinä mainitulla vahingolla tarkoitetaan myös menetetystä lomanautinnosta aiheutunutta aineetonta vahinkoa; muut huomautuksia esittäneet asianosaiset vastustavat tätä tulkintaa vedoten siihen, että direktiivillä toteutetaan vain yhdenmukaistamisen vähimmäistaso, ja esittävät, että direktiivin 5 artiklasta voidaan korkeintaan päätellä, että jäsenvaltioilla on mahdollisuus säätää lainsäädännössään tällaisen vahingon korvaamisesta.

20. Jos asiaa tarkastellaan viimeksi mainitun väitteen kannalta, direktiivillä toteutettavan yhdenmukaistamisen luonne näyttää siis nousevan niin keskeiseksi, että se vaikuttaisi Landesgerichtin esittämän ennakkoratkaisukysymyksen vastaukseen. Sen vuoksi tätä väitettä on alustavasti tutkittava ennen siirtymistä direktiivin 5 artiklan ja siinä säädettyjen velvollisuuksien yksityiskohtaiseen tarkasteluun.

Direktiivillä toteutettava yhdenmukaistaminen

21. Vastaaja TUI sekä Itävallan, Suomen ja Ranskan hallitukset ovat olennaisilta osin yhtä mieltä siitä, että direktiivillä toteutussa kansallisten lainsäädäntöjen yhdenmukaistamisessa määritellään pakettimatkoja tilanneiden kuluttajien suojelun pelkkä vähimmäistaso. Näin ollen kaikki ne seikat, joista direktiivissä ei nimenomaisesti säädetä, erityisesti korvattavan vahingon laatu, kuuluisivat edelleen kansallisen lainsäädännön toimivallan piiriin. Tämän väitteen esittäjät katsovat, että jos yhteisön lainsäätäjä olisi halunnut täydellisesti yhdenmukaistaa asiaa koskevat kansalliset lainsäädännöt, säännös olisi paljon yksityiskohtaisempi; sitä vastoin direktiivissä säädetään ainoastaan sellaisista olennaisista yhteisistä säännöistä, jotka koskevat matkapakettisopimusten sisältöä, tarjoamista ja toteuttamista jäsenvaltioissa, eikä siinä käsitellä kattavasti koko aihepiiriä eikä etenkään korvausvastuuta koskevia kysymyksiä. Oikeutta aineettoman vahingon korvaamiseen ei voida johtaa siitä seikasta, että direktiivissä ei ole nimenomaisesti mainittu mitään siltä osin, mutta tätä oikeutta ei voida myöskään katsoa olevan olemassa, koska yhteisön lainsäätäjä ei ole aikonut säätää asiasta yhteisin säännöin. Toisaalta erityisesti Itävallan hallitus huomauttaa, ettei direktiivin tekstistä, sen valmisteluun liittyvistä asiakirjoista eikä kertomuksessa sen täytäntöönpanosta [9] ilmene seikkoja, jotka antaisivat aihetta tulkita direktiiviä toisin.

22. En tietenkään vastusta sitä käsitystä — kuten olen jo edellä tuonut ilmi —, ettei tällä direktiivillä ole ollut tarkoitus yhdenmukaistaa asiaa koskevia kansallisia lain-

9 — Kertomus matkapaketeista, pakettilomista ja pakettikiertomatkoista annetun direktiivin 90/314/ETY täytäntöönpanosta jäsenvaltioissa, TSK(1999) 1800 lopullinen.

säädäntöjä täydellisesti, vaan sillä on pyritty ainoastaan yhdenmukaistamisen niin sanottuun vähimmäistasoon, jolla toisin sanoen pyritään määrittelemään kuluttajansuojan perustaso ja säätämään eräitä tämän alan keskeisimpiä piirteitä koskevia säännöksiä. Tämän toteaminen ei kuitenkaan vielä ole mitenkään ratkaisevaa esillä olevan ennakkoratkaisukysymyksen vastauksen kannalta. Vaikka direktiivissä säädetäänkin vain "yhteiset vähimmäissäännöt", siinä kuitenkin edellytetään lainsäädännön yhdenmukaistamista, ja jäsenvaltioiden on tietenkin noudatettava sitoumuksia, vaikka niillä edelleen onkin mahdollisuus antaa ja pitää voimassa säännöksiä, jotka tarjoavat kuluttajalle tehokkaamman suojan (8 artikla). Toisin sanoen yhdenmukaistamisen vähimmäistaso ei merkitse sitä, ettei lainsäädäntöjä yhdenmukaisteta, eikä se missään tapauksessa merkitse sitä, että direktiivin säännökset eivät olisi luonteeltaan sitovia tai että ne olisivat sitä vain silloin, kun on säädetty kattava yhdenmukainen lainsäädäntö. Mielestäni edellä esitetyn väitteen kannattajat sen sijaan sortuvat tähän väärinkäsitykseen katsoessaan, ettei direktiivissä ole haluttu ottaa kantaa vastuun laajentamiseen ja että tämä seikka niin ollen jäisi kunkin jäsenvaltion toimivallan piiriin vain sen vuoksi, ettei direktiivissä ole tällaista vahinkojen korvaamista koskevaa säännöstä.

23. Silti ongelma, joka on nostettava esiin, jotta ennakkoratkaisupyynnön esittäneen tuomioistuimen kysymykseen voitaisiin vastata, koskee direktiivissä tarkoitetun yhdenmukaistamisen tosiasiallisen kattavuuden määrittelemistä, toisin sanoen on tutkittava, mikä on siinä säädetty sitovuuden vähimmäistaso, jotta voitaisiin todeta, kuuluuko aineettoman vahingon korvaaminen siihen, kun otetaan huomioon, että jäsenvaltioille tällä alalla asetetuista velvollisuuksista voidaan poiketa, mutta vain yhdellä tavalla, tehokkaamman kuluttajansuojan takaamiseksi. Mikäli edellä sanottu on totta, kuten uskon, direktiivissä säädettyjen seikojen osalta ongelma ei johdu kansallisten lainsäädäntöjen mahdollisista eroista (kuten ero, jonka Landesgericht on todennut Itävallan ja Saksan lainsäädännön välillä), vaan siitä, että tällainen eroavaisuus merkitsee sitä, että jonkin valtion lainsäädännössä ei ole noudatettu direktiivissä säädettyjä velvollisuuksia.

Direktiivin 90/314/ETY 5 artiklan soveltamisala

24. Tutkittaessa nyt esillä olevassa asiassa direktiivin soveltamisalaa on huomattava, että vaikka eräissä sen säädöksissä jäsenvaltioille on jätetty harkintavaltaa, 5 artiklassa sen sijaan annetaan useita kuluttajalle aiheutuneiden vahinkojen korvausvastuuta koskevia säännöksiä, joiden sisältö jopa aivan ylimalkaisen tutustumisen perusteella on yksinkertainen ja selkeä. Tästä huolimatta säädöksessä ei täsmennetä, ovatko myös aineettomat vahingot 5 artiklan 2 kohdan 1 alakohdassa tarkoitettuja "sopimuksen puutteellisesta tai virheellisestä täyttämisestä" matkapaketin ostajalle aiheutuvia vahinkoja, eikä sitä,

onko jäsenvaltioiden velvollisuus näin ollen säätää matkapaketin myyjän vastuusta myös tällaisten vahinkojen osalta. Tässä esiin nouseva ongelma liittyy siis säännöksessä käytetyn "vahingon" käsitteen laajuuden määrittelyyn; se on toisin sanoen tyypillinen yhteisön oikeuden tulkintaan liittyvä ongelma, joka on ratkaistava tällaisissa tapauksissa noudatettujen tavanomaisten perusteiden mukaisesti.

25. Tämän seikan osalta huomautan, että yhteisöjen tuomioistuimen tunnetun oikeuskäytännön mukaan "sekä yhteisön oikeuden yhtenäisen soveltamisen periaate että yhdenvertaisuusperiaate edellyttävät, että yhteisön oikeuden sellaisen säädöksen sanamuotoa, joka ei sisällä nimenomaista viittausta jäsenvaltioiden oikeuteen säännöksen sisällön ja soveltamisalan määrittämiseksi, on tavallisesti tulkittava koko yhteisössä itsenäisesti ja yhtenäisesti" [10] ottamalla huomioon säännöksen asiayhteys ja kyseisen säännöstön tavoitteet. Näissä tapauksissa ei siis voida viitata yksittäisten jäsenvaltioiden oikeuteen, koska "yhteisön oikeusjärjestyksessä ei pääsääntöisesti määritellä käsitteitä yhden tai useamman kansallisen oikeusjärjestyksen innoittamana ilman nimenomaista mainintaa". [11]

26. Vielä yksityiskohtaisesti huomautan, että tässä esillä olevan direktiivin tulkinnassa on otettava huomioon yleinen periaate, jonka mukaan epäselvässä tapauksessa sen säännöksiä on tulkittava suojaa tarvitsevan osapuolen, toisin sanoen matkailupalvelun kuluttajan, eduksi. Tämä seikka ei käy ilmi ainoastaan direktiivin tekstin ja tarkoituksen järjestelmällisestä tarkastelusta, vaan myös siitä edellä mainitusta seikasta, että säännös on annettu perustamissopimuksen 100 a artiklan nojalla, jonka 3 kohdassa edellytetään, että kuluttajansuojan yhdenmukaistaminen perustuu suojelun korkeaan tasoon. [12]

Vahingon käsite direktiivissä 90/314/ETY

27. Edellä esitetyn perusteella minusta näyttää siltä, että useat perustelut, jotka liittyvät direktiivin sanatarkkaan ja johdonmukaiseen tarkasteluun, puoltavat sitä, että esillä olevaa käsitettä olisi tulkittava

10 — Ks. asia C-357/98, Yiadom, tuomio 9.11.2000 (Kok. 2000, s. I-9265, 26 kohta); asia C-287/98, Linster, tuomio 19.9.2000 (Kok. 2000, s. I-6917, 43 kohta); asia 327/82, Ekro, 18.1.1984 (Kok. 1984, s. 107, 11 kohta); lisäksi erityisesti yksityisoikeuteen viitaten asia C-373/97, Diamantis, tuomio 23.3.2000 (Kok. 2000, s. I-1705, 34 kohta) ja asia C-441/93, Pafitis ym., tuomio 12.3.1996 (Kok. 1996, s. I-1347, 68—70 kohta).

11 — Ks. asia C-296/95, EMU Tabac ym., tuomio 2.4.1998 (Kok. 1998, s. I-1605, 30 kohta); ks. myös asia 64/81, Corman, tuomio 14.1.1982 (Kok. 1982, s. 13, 8 kohta) ja asia T-41/89, Schwedler v. parlamentti, tuomio 8.3.1990 (Kok. 1990, s. II-79, 27 kohta).

12 — Tästä tulkintaperusteesta ks. julkisasiamies Saggion ratkaisuehdotus asiassa C-140/97, Rechberger ym., tuomio 15.6.1999 (Kok. 1999, s. I-3499, ratkaisuehdotuksen 17 kohta).

laajasti ja vastattava näin ollen myöntävästi Landesgerichtin yhteisöjen tuomioistuimelle esittämään kysymykseen.

28. Aloitan direktiivin sanamuodon tarkastelusta ja korostan heti, että sekä tekstissä että johdanto-osassa käytetään termiä "vahinko" monta kertaa yleisesti, mutta 5 artiklan 2 kohdan 4 alakohdassa, ja vain siinä, on erityinen säännös, joka koskee tiettyä vahinkojen ryhmää, toisin sanoen "muuta vahinkoa kuin henkilövahinko".

29. Kun otetaan huomioon se tosiasia, että direktiivissä käytetään yleensä ilmausta "vahinko" yleisesti ja näin ollen ilman rajoituksia, käsitettä olisi tulkittava — tässä asiassa yhdyn komission ja Belgian hallituksen esittämiin huomautuksiin — laajasti, toisin sanoen sen olisi johdettava tulkintaan, jonka mukaan direktiivin soveltamisalaan on ainakin lähtökohtaisesti haluttu sisällyttää kaikenlaiset vahingot, jotka aiheutuvat siitä, ettei sopimusta täytetä tai että se täytetään virheellisesti.

30. Samanlaiseen tulkintaan viittaa epäsuorasti myös direktiivin 5 artiklan 2 kohdan 4 alakohdan selkeä viittaus "muuhun vahinkoon kuin henkilövahinko". Johdonmukaisesti ajatellen tällaisen viittauksen pitäisi johtaa päättelemään, että direktiivissä tarkoitetulla vahingon käsitteellä viitataan sekä henkilövahinkoihin että muihin vahinkoihin kuin henkilövahinkoihin. Vaikka noudatetaankin varovaisuutta, jota edellytetään käsiteltäessä aihepiiriä, jossa jopa terminologian tasolla esiintyy huomattavaa vaihtelua eri oikeusjärjestyksissä ja jopa saman järjestyksen sisällä,[13] mielestäni voidaan kuitenkin komission tavoin todeta, että "henkilövahingot" ovat vahinkoja, jotka henkilölle aiheutuvat, toisin sanoen vahinkoja, jotka eivät vahingoita pelkästään ruumiillista, vaan myös henkistä hyvinvointia ja aiheuttavat henkistä ahdistusta, joka johtuu ruumiillisen terveyden vaurioitumisesta (pretium doloris, Schmerzensgeld). Näin ollen jo tähän käsitteeseen sisältyy ajatus aineettoman vahingon korvaamisesta. Sitä suuremmalla syyllä tämä ajatus sisältyy "muun vahingon kuin henkilövahingon" käsitteeseen, joka direktiivissä mainitaan toistuvasti, mutta ilman mitään rajoitusta, ja sen on siten katsottava koskevan *kaikkia* muita vahinkoja kuin henkilövahinkoja riippumatta siitä, ovatko ne omaisuusvahinkoja vai aineettomia vahinkoja. Kuten komissio toteaa, tästä seuraa, että erityisesti toisen tapauksen osalta direktiivissä ei ole mitenkään suljettu pois aineettoman vahingon mahdollisuutta, mikä vahvistaa sen, että direktiivissä on haluttu tarkoittaa laajaa vahingon käsitettä. Näin ollen on vaikeata nähdä, miksi silloin, kun menetetystä lomanautinnosta aiheutuu aineetonta vahinkoa, sen korvattavuus pitäisi kieltää tai se pitäisi rajoittaa vain tiettyihin tapauksiin (pretium doloris), vaikka juuri tällaisissa olosuhteissa aineet-

13 — Euroopan parlamentin hiljattain tekemässä tutkimuksessa, johon viitataan komission tiedonannossa neuvostolle ja Euroopan parlamentille Euroopan sopimusoikeudesta KOM (2001) 398 lopullinen, s. 11, todetaan, että "korvausvelvollisuutta koskevassa EY:n lainsäädännössä ei vielä ole edes kohtuullisen yhtenäistä käsitystä siitä, mikä vahinko on ja miten se voitaisiin määritellä, mikä luonnollisesti tekee kaikki yritykset laatia direktiivejä tällä alalla turhauttaviksi". Samoin, vaikkakin yksityiskohtaisemmin, todetaan eräässä arvovaltaisessa julkaisussa, että aineettoman vahingon alalla arviointiperusteet ovat toisistaan poikkeavia ja sekavia, ja ne vaihtelevat huomattavasti eri oikeusjärjestelmissä, koska joissakin järjestelmissä niiden katsotaan olevan omaisuusvahinkoja ja joissakin toisissa taas aineettomia vahinkoja (Alpa G., "Il danno alla persona nella prospettiva europea", teoksessa A. Tizzano (toim.), *Il diritto privato dell'Unione europea*, Torino, 2000, osa I, s. 787 ja sitä seuraavat sivut, erityisesti s. 803).

toman vahingon tapahtuminen on varsin todennäköistä.

31. Tämän seikan kannalta on mielestäni merkittävää, että direktiivissä kaksi mainittua vahinkojen ryhmää on erotettu vain korvausvastuuseen viitaten. Direktiivin 5 artiklan 2 kohdan mukaan jäsenvaltiot voivat rajoittaa yleisesti vahinkojen korvausvastuuta vain kansainvälisten sopimusten mukaisesti (kolmas alakohta), mutta muun vahingon kuin henkilövahingon korvausvastuuta voidaan rajoittaa myös sopimusehdolla, mikäli vastuunrajoitus ei ole kohtuuton (neljäs alakohta) ja, kuten Belgian hallitus korostaa, tämä johtuu siitä, että aineeton vahinko on subjektiivinen ja sen määrittäminen on vaikeaa, ja sen vuoksi on tarpeen hyväksyä sitä koskevia kohtuullisia korvausvastuun rajoituksia.

32. Juuri tämä säännös on mielestäni pätevä peruste, joka tukee ajatusta, että direktiivissä tarkoitettu vahingon käsite on laaja ja että siihen sisältyy myös aineeton vahinko. Samalla kun direktiivin 5 artiklan 2 kohdan 4 alakohdassa säädetään tästä rajoituksesta, siinä implisiittisesti tunnustetaan oikeus saada korvausta muista vahingoista kuin henkilövahingoista; korvausvastuuta voidaan siis osittain tai kohtuullisesti rajoittaa, mutta sitä ei voida kokonaan kieltää, koska se, ettei sitä lainkaan tunnustettaisi, ei missään tapauksessa olisi kohtuullinen rajoitus.

33. Päätän tämän aiheen käsittelyn ja lisään vielä vastatakseni erääseen asian käsittelyn yhteydessä esitettyyn huomautukseen, että aineettoman vahingon korvattavuutta vastaan ei voida väittää, että se jättäisi liian suuren tilan epävarmuudelle, koska direktiivissä säädetään näiden vahinkojen korvaamisen periaatteesta täsmentämättä mitenkään muita välttämättömiä edellytyksiä, erityisesti — ja lukuun ottamatta sitä, mikä edellä on todettu — korvausvastuuta. Tämä väite on kuitenkin kestämätön, koska direktiivissä ei täsmennetä tällaisia edellytyksiä myöskään niiden vahinkojen osalta, joiden korvattavuudesta ei sen sijaan ole mitään epäilystä. Lisäksi huomautan, että korvausvastuun osalta, perusluonteisia sääntöjä lukuun ottamatta, vahingon määrittämisen perusteet ja niihin liittyvät arviointi- ja määrittelyjärjestelmät ovat eri jäsenvaltioissa ja jäsenvaltioiden sisällä varsin erilaisia ja tuomareilla on yleensä varsin laaja harkintavalta jopa silloin, kun viranomaiset ovat säätäneet perusteista ja laskentataulukoista. Myös tästä syystä on yhä yleisemmin todettu yhteisön toiminnan tarve tällä alalla, jotta olisi mahdollista puuttua epäyhtenäisyyteen ja suoranaiseen epäoikeudenmukaisuuteen, jotka johtuvat alalla vallitsevasta todelliseksi "arvioinnin kaaokseksi" määritellystä asiaintilasta. [14]

14 — Alpa G., em. teoksen em. kohta. Tekstissä mainitsemani tarpeen osalta ks. myös komission tiedonanto, johon viitataan edellä alaviitteessä 13, erityisesti sen 3 luku.

Vertailu direktiiviin 85/374/ETY

34. Edellä esitettyjä perusteita ei mielestäni voida kumota väitteellä, jonka Itävallan ja Ranskan hallitukset ovat esittäneet ja joka perustuu edellä mainitun tuotevastuuta koskevan direktiivin 85/374/ETY 9 artiklaan, jossa jäsenvaltioille nimenomaisesti jätetään vapaus säätää korvausvastuusta, joka liittyy turvallisuudeltaan puutteellisista tuotteista aiheutuneen aineettoman vahingon korvaamiseen.[15] Pikemminkin minusta näyttää, että tämä väite itse asiassa kääntyy esittäjiään vastaan. On varmastikin kiistatonta, että direktiivissä 85/374/ETY jäsenvaltioille annetaan edellä mainittu mahdollisuus, mutta se ei merkitse sitä, että direktiivi antaisi jäsenvaltioille samanlaisen vapauden myös esillä olevassa asiassa. Tämän osalta huomautan ainoastaan, että nämä kaksi direktiiviä on annettu eri aikoina ja tämän alan kehityksen eri vaiheissa ja että niissä sen lisäksi säädetään erityyppisestä vastuusta: direktiivissä 85/374/ETY säädetään tuottajan sopimuksen ulkopuolisesta ja luonteeltaan objektiivisesta (joskin lievennetystä) vastuusta, kun taas direktiivissä 90/314/ETY säädetään korvausvastuusta, joka seuraa matkapaketin myyjän sopimuksen puutteellisesta tai virheellisestä täyttämisestä. Direktiivien periaatteet ja perussäännöt ovat erilaisia, ja ne on muotoiltu hyvin eri tavoin: direktiivissä 85/374/ETY määritetään täsmällisesti kaikki korvattavien sekä henkilöille että esineille koituneiden vahinkojen lajit ja viitataan nimenomaisesti kansalliseen lainsäädäntöön aineettoman vahingon osalta;[16] direktiivissä 90/314/ETY on sitä vastoin pidätytty kaikenlaisista täsmennyksistä ja käytetty vahingon käsitettä yleisesti ja ilman rajoitusta.

35. Näin ollen ei siis ole lainkaan sattumanvaraista, että nämä kaksi direktiiviä on muotoiltu eri tavoin. On näet selvää, että silloin kun yhteisön lainsäätäjä on halunnut erottaa, kuten direktiivissä 85/374/ETY, ne vahingot, joista valmistajan on katsottava olevan vastuussa, sellaisista vahingoista, joita koskeva lainsäädäntö kuuluu jäsenvaltioille, se on nimenomaisesti ilmaistu. Jos yhteisön lainsäätäjä myöhemmässä direktiivissä 90/314/ETY sen sijaan viittaa yleisesti ja ilman rajoitusta "vahingon" käsitteeseen, siitä on pääteltävä, että näin on tehty, jotta tähän käsitteeseen sisältyisivät kaikenlaiset vahingot, jotka aiheutuvat sopimusvelvoitteiden täyttämättä jättämisestä, ja että on toisin sanoen haluttu käyttää laajaa ja kaikenkattavaa vahingon käsitettä.

15 — Direktiivin 1 artiklassa säädetään, että "valmistaja vastaa vahingosta, joka aiheutuu hänen tuotteensa puutteellisesta turvallisuudesta", ja 9 artiklassa täsmennetään, että "vahingolla" tarkoitetaan:
"a) kuolemaa tai muuta henkilövahinkoa,
b) muun esineen kuin turvallisuudeltaan puutteellisen tuotteen itsensä vahingoittumista, vähennettynä kuitenkin 500 ECUn omavastuumäärällä ja edellyttäen, että esine on
i) laadultaan yleensä yksityiseen käyttöön tai kulutukseen tarkoitettu ja
ii) pääasiassa ollut vahinkoa kärsineen yksityisessä käytössä tai kulutuksessa. Tämä artikla ei rajoita aineetonta vahinkoa koskevien kansallisten säännösten soveltamista".

16 — Ks. tähän liittyen asia C-203/99, Veedfald, tuomio 10.5.2001 (Kok. 2001, s. I-3569, 32 kohta).

36. Edellä esitetyn perusteella katson, että direktiivissä 90/314/ETY tarkoitettu vahinko, josta matkapaketin myyjän on katsottava olevan vastuussa sopimuksen puutteellisen tai virheellisen täyttämisen vuoksi, voi olla myös menetetystä lomanautinnosta aiheutunut aineeton vahinko.

Muut aineettoman vahingon korvaamista puoltavat perusteet

37. Tämän päätelmän vahvistavat mielestäni myös muut seikat, kuten yhteisön oikeuskäytäntö, eräät asiaa koskevat kansainväliset sopimukset sekä jäsenvaltioiden lainsäädännössä ja oikeuskäytännössä tapahtuva kehitys.

38. Yhteisön oikeuskäytännön osalta on huomautettava, että siinä, joskin yhteisölle syntyvän sopimussuhteen ulkopuolista vastuun osalta, on otettu selkeästi kantaa vahingon käsitteen laajentamisen puolesta niin, että myös aineeton vahinko sisältyisi siihen. Yhteisöjen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on useassa tapauksessa todennut, että tällainen vastuu voi ulottua myös aineettomiin vahinkoihin, kunhan todellinen ja varma vahinko on todettavissa. Näin ollen ainakin periaatteessa on katsottu, että on korvattava vahinko, joka on aiheutunut menetetystä mahdollisuudesta jatkaa opintoja, samoin kuin yhtiön julkisen kuvan ja maineen menetyksestä aiheutunut vahinko. [17]

39. Kansainvälisissä sopimuksissa esitetyistä seikoista huomautan, että vaikka ne pääasiassa koskevat kuljetukseen ja esineisiin liittyviä seikkoja eivätkä ne siten suoraan liity epäonnistuneesta lomasta aiheutuneen vahingon korvaamiseen, kansainvälistä ilmakuljetusta koskevassa vuoden 1929 Varsovan sopimuksessa, [18] rautatiekuljetusta koskevassa vuoden 1961 Bernin sopimuksessa, merikuljetusta koskevassa vuoden 1974 Ateenan sopimuksessa sekä hotellinpitäjien vastuuta asiakkaiden hotelliin tuomista esineistä koskevassa vuoden 1962 Pariisin sopimuksessa — näihin kaikkiin viitataan direktiivin 90/314/ETY 18 perustelukappaleessa — viitataan vahingon yleiseen käsitteeseen eikä niissä siten suljeta pois aineetonta vahinkoa. Vielä täsmällisemmin esillä olevaa aihepiiriä koskee kansainvälinen sopi-

17 — Ks. erityisesti asia T-230/94, Farrugia v. komissio, tuomio 21.3.1996 (Kok. 1996, s. II-195, 46 kohta); asia T-230/95, BAI v. komissio, tuomio 28.1.1999 (Kok. 1999, s. II-123, 38 kohta) ja asia T-13/96, TEAM v. komissio, tuomio 29.10.1998 (Kok. 1998, s. II-4073, 77 kohta).

18 — Tätä sopimusta on ajanmukaistettu 28.5.1999 yleissopimuksella eräiden kansainvälisten ilmakuljetusta koskevien sääntöjen yhdenmukaistamisesta (Montrealin yleissopimus), jonka Euroopan yhteisö on allekirjoittanut 9.12.1999 ja joka on hyväksytty neuvoston päätöksellä 5.4.2001 (EYVL L 194, s. 38).

mus matkoja koskevista sopimuksista,[19] jonka 13 artiklan 1 kohdassa määrätään, että matkanjärjestäjän korvausvastuu koskee "tout préjudice causé au voyageur" (kaikkia matkustajalle aiheutuneita vahinkoja), ja täsmennetään samalla, saman artiklan 2 kohdassa, henkilövahinkojen, aineellisten vahinkojen ja kaikkien muiden vahinkojen osalta maksettavien vahingonkorvausten enimmäismäärät.

40. Kiinnostavin kehitys on mielestäni tapahtunut jäsenvaltioiden lainsäädännössä ja oikeuskäytännössä, joissa niiden välisistä eroista huolimatta on yleisesti laajennettu aineettoman vahingon korvattavuutta ja erityisesti muutaman viimeksi kuluneen vuosikymmenen aikana on voitu todeta, että yhä enemmän huomiota on kiinnitetty "pilalle menneestä lomasta aiheutuneen vahingon" korvaamiseen, jonka nimenomaan ymmärretään merkitsevän aineetonta vahinkoa, joka matkailijalle on aiheutunut, koska hän ei matkanjärjestäjän sopimusvelvoitteiden täyttämättä jättämisen vuoksi ole voinut täysin nauttia järjestetyn matkan tarjoamasta ajanvietteestä ja levosta. En käsittele tässä pitempään asiaa koskevaa vertailevaa tutkimusta, jonka tekemiseen komissio on pääosin osallistunut, tässä riittänee, että ainakin osittain tutkimuksen tuloksiin viitaten todetaan, että eräissä jäsenvaltioissa kehitys on otettu huomioon lainsäädännössä, kun taas toisissa se ilmenee pääasiassa oikeuskäytännössä.

41. Ensiksi mainituista on huomattava erityisesti Saksa, jossa vuonna 1979 tehty siviililain (BGB:n 651 f §:n 2 momentti) muutos on tehnyt mahdolliseksi tunnustaa matkailijan oikeuden vaatia asianmukaista korvausta toimettomasti vietetystä lomaajasta, jos matka peruuntuu tai jos siinä ilmenee huomattavia puutteita. Oikeuskäytännössä on puolestaan pyritty asteittain viimeistelemään ja täsmentämään "epäonnistuneesta lomasta" aiheutuneen vahingon käsitettä määrittämällä useita perusteita (etäisyys merestä, ruoan laatu, melu, parvekkeiden ja ikkunoiden puuttuminen jne.). Myös Belgiassa,[20] Espanjassa[21] ja Alankomaissa[22] laaditaan säännöksiä, joissa säädetään tällaisten vahinkojen korvaamisesta.

42. Toisesta jäsenvaltioiden ryhmästä minun on ennen kaikkea mainittava Yhdistynyt kuningaskunta, jossa kivusta ja särystä maksettavaa korvausta koskeva oikeuskäytäntö on tunnetusti avoimin

19 — Convention internationale relative au contrat de voyage (CCV), allekirjoitettu Brysselissä 23.4.1970. Sopimus hyväksyttiin Unidroit'n puitteissa ja se tuli voimaan 24.2.1976, mutta vain osa valtioista on liittynyt siihen.

20 — Laki "régissant le contrat d'organisation de voyage et le contrat d'intermédiaire de voyage", annettu 16.2.1994, 19 §:n 4 ja 5 momentti.

21 — Laki nro 21/95, 6.7.1995, "reguladora de los viajes combinados", 11 §:n 2 momentti.

22 — Siviililain (Burgerlijk Wetboek) 7:510 §.

(vaikkakaan ei samassa määrin kuin Yhdysvalloissa).[23] Irlannissa käytäntö on melko samanlainen, mutta vastaavaa oikeuskäytännön kehitystä on tapahtunut myös niissä jäsenvaltiossa, joissa perinteisesti noudatetaan civil law -järjestelmää. Näin Ranskassa, vaikka epäonnistuneesta lomasta aiheutuvan vahingon korvaamisesta ei ole nimenomaan säädetty lailla, on siellä oikeuskäytännössä selkeästi todettu, että tällainen vahinko korvataan.[24] Samoin on myös Italiassa, missä asiaan vaikuttaa se, että siviililain mukaan kivusta ja särystä maksettava korvaus on rajoitettu rangaistavan teon siviilioikeudellisiin seuraamuksiin, lukuun ottamatta laissa mainittuja poikkeustapauksia, mutta missä oikeuskäytännössä tästä huolimatta tehdään yhä useammin päätöksiä, joissa todetaan, että epäonnistuneesta lomasta aiheutunut vahinko on korvattava.[25]

43. Tämän ylimalkaisen esittelyn päätteeksi voin näin ollen mielestäni vahvistaa sen, mitä edellä olen esittänyt eri oikeuskäytännöissä eriasteisesti kehittyneestä yleisestä suuntauksesta kohti tällaisesta vahingosta ja erityisesti epäonnistuneesta lomasta aiheutuneesta vahingosta aiheutuvan korvausvastuun laajentamista. Tämä suuntaus liittyy korvausvastuun alalla tapahtuvaan kokonaiskehitykseen, mutta yleisemmällä tasolla myös matkailun voimakkaaseen kehitykseen ja siihen, että lomat, matkat tai oleskelu turistikohteissa eivät enää ole rajatun piirin etuoikeus, vaan ne ovat kulutustuotteita yhä useammille henkilöille, jotka käyttävät niihin osan säästöistään ja työstä tai opiskelusta pitämästään vapaa-ajasta. Juuri se, että lomilla on erityinen sosioekonominen tehtävä, ja se, että niistä on tullut niin tärkeitä ihmisten elämänlaadun kannalta, johtaa siihen, että mahdollisuus nauttia lomasta on itsessään suojeltava arvo.

44. Kuten edellä on esitetty, direktiivi 90/314/ETY on annettu juuri näistä syistä, vaikka ne eivät olekaan olleet ainoita siihen innoittaneita syitä: pelkästään taloudellinen näkökohta, matkailualan palveluiden vapaan tarjoamisen esteiden poistaminen, liittyy direktiivissä kuluttajansuojaan. Loman viettäminen miellyttävästi tunnustetaan siten myös yhteisön oikeudellisessa ympäristössä suojeltavaksi arvoksi, ja vahinko, joka aiheutuu matkapakettiin sisältyvien palveluiden puutteiden vuoksi epäonnistuneesta lomasta, on osoitettavissa ja voi synnyttää korvausvastuun. Näin

23 — Komissio mainitsee erityisesti seuraavat tapaukset: Court of Appeal, Jarvis v. Swan Tours (197) QB 233,1973 All ER 71; Jackson v. Horizon Holidays (1975) 1 WLR 1468, (1975) All ER 92.

24 — Ranskan hallitus on liittänyt mm. nämä ennakkotapaukset esillä olevassa asiassa esittämiinsä huomautuksiin: Tribunal d'instance de Paris 15ème, 17.5.1995, M. Bleu v. Nouvelles Frontières; Tribunal d'instance de Paris, 4.1.1996, S. Blanc v. S. A. Nouvelles Frontières Touraventure; Tribunal d'instance de Saint-Etienne, 30.4.1998, Mme Kadiver v. SA Havas Voyage; Tribunal d'instance de Paris 6ème, 29.9.1998, A. Bouchara v. S. A. Forum Voyages; Tribunal d'instance de Paris 9ème, 26.7.1999, Mme et M. Benabou v. Compagnie AXA Assurance et a.; Tribunal d'instance de Neuilly sur Seine, 26.5.1999, Mme et M. Vasseur v. Société SOVAP Atlantide 2000 Sarl.

25 — Ks. esimerkiksi Tribunale di Roma, 6.10.1989, Resp. civ. e prev. 1991, s. 512; Tribunale di Bologna, 15.10.1992, I contratti, 1993, s. 327; Tribunale di Torino, 8.11.1996, Resp. civ. prev., 1997, s. 818; Pretore di Roma, 11.12.1996, Nuova giur. civ. commentata, 1997; I, s. 875; Tribunale di Milano, 4.6.1998, I contratti, 1999, s. 39; Giudice di pace di Siracusa, 26.3.1999, Giust. Civ., 2000, I, s. 1205. Hiljattain tehdyn toisenlaisen ratkaisun osalta sen sijaan ks. Tribunale di Venezia, 24.9.2000, I contratti, n. 6/2001, p. 580 sekä siihen liittyvä laaja ja perusteellinen E. Guerinonin selitys.

ollen tulkinta, joka johtaisi tällaisen vahingon korvattavuuden sulkemiseen direktiivin soveltamisalan ulkopuolelle, ei olisi direktiivin 90/314/ETY tekstin eikä tavoitteiden mukainen ja saattaisi lisäksi vähentää direktiivin tehokasta vaikutusta ja olisi ristiriidassa EY 95 artiklan 3 kohdan kanssa, jossa edellytetään, kuten edellä on todettu, että kuluttajansuojan yhdenmukaistaminen perustuu suojelun korkeaan tasoon.

45. Näin ollen katson, että itävaltalaiselle tuomioistuimelle olisi vastattava, että direktiivin 90/314/ETY 5 artiklaa on tulkittava siten, että matkanjärjestäjää on pidettävä vastuullisena myös matkapakettiin sisältyvien palvelujen saamatta jäämisestä tai niiden virheellisestä suorittamisesta kuluttajalle aiheutuneesta aineettomasta vahingosta.

46. Lopuksi esitän muutamia huomautuksia Landesgerichtin esittämästä kysymyksestä, joka koskee kansallisen tuomioistuimen velvollisuutta tulkita kansallista lainsäädäntöä direktiivin mukaisesti (ks. edellä 17 kohta). Toden sanoakseni vastaus tähän kysymykseen on minusta itsestään selvä, koska asiaa koskee yhteisöjen tuomioistuimen vakiintunut ja yksiselitteinen oikeuskäytäntö, josta ei tässä tapauksessa ole syytä poiketa.[26] Huomautan, että yhteisöjen tuomioistuin on todennut antamassaan tuomiossa, johon Landesgericht on viitannut, että "kansallisen tuomioistuimen on kansallista lainsäädäntöä soveltaessaan, riippumatta siitä, onko kyse direktiiviä edeltävistä tai sen jälkeen annetuista säännöksistä, tulkittava kansallista lainsäädäntöä mahdollisimman pitkälle direktiivin sanamuodon ja tarkoituksen mukaisesti, jotta perustamissopimuksen 189 artiklan kolmannessa kohdassa tarkoitettu tulos saavutettaisiin".[27] Jos yhteisöjen tuomioistuin yhtyy edellä esittämääni, on todettava, että riippumatta asianosaisten mahdollisuudesta vedota direktiivin suoraan vaikutukseen, ennakkoratkaisupyynnön esittäneen tuomioistuimen on tulkittava Itävallan lainsäädäntöä direktiivin sanamuodon ja tarkoituksen mukaisesti ja näin ollen tunnustettava kuluttajan oikeus saada korvausta (luonnollisesti, mikäli muut edellytykset ovat olemassa) aineettomasta vahingosta, joka aiheutuu siitä, että matkapaketin myyjä ei täytä sopimusta tai täyttää sen virheellisesti.

26 — Ks. mm. asia 14/83, Von Colson ja Kamann, tuomio 10.4.1984 (Kok. 1984, s. 1891, Kok. Ep. VII, s. 545, 26 kohta); asia C-106/89, Marleasing, tuomio 13.11.1990 (Kok. 1990, s. I-4135, Kok. Ep. X, s. 599, 8 kohta); asia C-232/94, MPA Pharma, tuomio 11.7.1996 (Kok. 1996, s. I-3671, 12 kohta); edellä alaviitteessä 8 mainittu asia Silhouette International Schmied, tuomion 36 kohta ja yhdistetyt asiat C-270/97 ja 271/97, Deutsche Post, tuomio 10.2.2000 (Kok. 2000, s. I-929, 61—64 kohta).

27 — Edellä alaviitteessä 8 mainittu asia Silhouette International Schmied, tuomion 36 kohta.

Ratkaisuehdotus

47. Edellä esitetyn perusteella ehdotan, että yhteisöjen tuomioistuin vastaa Landesgericht Linzin esittämään ennakkoratkaisukysymykseen seuraavasti:

Matkapaketeista, pakettilomista ja pakettikiertomatkoista 13 päivänä kesäkuuta 1990 annetun neuvoston direktiivin 90/314/ETY 5 artiklaa on tulkittava siten, että matkapaketin myyjä on vastuussa myös matkapakettiin sisältyvien palvelujen puutteellisesta tai virheellisestä suorittamisesta kuluttajalle aiheutuneesta aineettomasta vahingosta.